

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	280
Land:	Afghanistan
Kilde:	Utrikesdepartementet
Titel:	"Mänskliga rättigheter i Afghanistan 2006"
Udgivet:	19. marts 2007
Optaget på baggrundsmaterialet:	19. marts 2007

Utrikesdepartementet

Denna rapport är en översiktlig sammanställning över hur de mänskliga rättigheterna efterlevs, grundad på den svenska ambassadens bedömningar.

Rapporten kan inte ge en fullständig bild. Information bör sökas också från andra källor.

Mänskliga rättigheter i Afghanistan 2006

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Den svaga afghanska statsförvaltningen och avsaknaden av ett fungerande rättssystem bidrar till att situationen för de mänskliga rättigheterna fortfarande är oacceptabel i Afghanistan. Grova överträdelser såsom utomrättsliga avrättningar, tortyr, olaga frihetsberövande, våldtäkt, illegal expropriering av privat egendom, människohandel och olika former av trakasserier av t ex kvinnor pågår alltjämt. En kultur av straffrihet är utgångspunkten för att förstå vidden och omfattningen av dessa övergrepp.

Bristen på respekt för de mänskliga rättigheterna är direkt kopplad till den bristfälliga säkerhetssituationen. Säkerhetsläget i Afghanistan har försämrats under det senaste året. Under 2006 förlorade över 4 000 personer livet i strider och i attentat. Vanlig kriminalitet som mord, rånmord, rån, våldtäkt och kidnappningar är också ett stort problem. Kvinnor är särskilt utsatta. Den kriminaliserade ekonomin, i huvudsak baserad på narkotikahandel och smuggling, bidrar till den fortsatta instabiliteten i landet. I de södra delarna av landet pågår öppna stridigheter mellan talibanrörelsen eller andra motståndselement och den av FN mandaterade internationella säkerhetsstyrkan ISAF. I andra delar av landet har attentat blivit allt vanligare och detta har allvarligt försvårat insatserna för att bygga upp Afghanistan. Mer än 100 självmordsattentat har genomförts hittills under 2006.

Den försämrade säkerhetssituationen har lett till att arbetet med att avväpna de ca 130 000 personer som ingår i illegala beväpnade grupper utanför regeringens kontroll i praktiken har avstannat. I vissa fall har säkerhetssituationen till och med inneburit att krigsherrar har kunnat befästa sitt inflytande. Vidden av problemet varierar dock i olika delar av landet.

Bland förbättringarna som trots allt har skett kan räknas att Afghanistan under de senaste två åren har hållit såväl presidentval som val till parlamentet och till landets 34 provinsråd. Parlamentet har börjat hitta sin roll och gripit sig an det viktiga arbetet med att granska regeringsmakten. En aktiv och granskande afghansk mediasektor har etablerats. Den afghanska oberoende MR-kommissionen, Afghan Independent Human Rights Commission, AIHRC, har oförtröttligt fortsatt sitt arbete. Uppbyggnaden av en nationell afghansk polis och armé har fortsatt med stöd från det internationella samfundet.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Afghanistan har ratificerat fem av de sex centrala MR-konventionerna, de flesta under kommunistregimen på 1980-talet. Dessa innefattar konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering, konventionen mot tortyr och konventionen om barnets rättigheter. Under 2003 ratificerade Afghanistan även konventionen om avskaffande av alla former av diskriminering av kvinnor (CEDAW). Under våren 2004 ratificerades Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen (ICC). Landet har tillträtt barnkonventionens två tilläggsprotokoll om barn i väpnade konflikter och om handel med barn. Flyktingkonventionen från 1951 har inte ratificerats.

Reservationer har gjorts beträffande tillämpningen av konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (CERD) och konventionen mot tortyr (CAT) avseende rätten för utomstående att undersöka påstådda brott samt möjligheten att hänvisa dispyter till internationella domstolen i Haag. Afghanistan har också fogat reservationer till sin ratifikation av konventionen om barnets rättigheter (CRC).

Den nya regeringen i Afghanistan har hittills inte rapporterat om sina åtaganden på det sätt som konventionerna föreskriver. Sedan 2005 har det afghanska utrikesministeriet tillsammans med FN ett program för att utveckla kapaciteten att följa upp och rapportera om efterlevnaden. En första rapport till kommittén för konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter är under utarbetande.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekten för liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

En konsekvens av ett kvartssekel krig är att respekten för rätten till liv trubbats av. Nästan utan undantag har parterna i de olika konflikterna - varav

många än idag innehar maktpositioner - begått mer eller mindre grova krigsförbrytelser vid något tillfälle.

Den inhemska förvaltningen är fortfarande svag och under uppbyggnad. På många platser i Afghanistan finns det inte någon i egentlig mening fungerande statsmakt eller rättsväsende. Där det finns en statsmakt är den ofta mycket löst knuten till centralregeringen i Kabul. Man kan därför knappast påstå att statsmakten medvetet sanktionerar politiska mord eller avrättningar utan föregående rättsprocess. Icke desto mindre förekommer ett stort antal politiskt motiverade mord och utomrättsliga avrättningar, också begångna av personer med officiell ställning. Tortyr förekommer i stor utsträckning trots ett formellt förbud.

Det främsta problemet för den afghanska befolkningen är bristen på grundläggande säkerhet. Säkerheten i Afghanistan har fortsatt att försämrats under året. Rån, kidnappningar, våldtäkter, påtvingad prostitution och annan människohandel, godtyckliga arresteringar, tortyr och mord förekommer i det allmänt laglösa klimat som råder i landet. Fraktionsledare och lokala krigsherrar, inte sällan med kontakter i centralregeringen, fortsätter att ute i landet styra med vapnens makt och efter eget skön, ofta med stor brutalitet. Sammanblandningen mellan gärningsmännens offentliga och privata intressen gör att det ofta inte går att avgöra vad som utgör olaglig offentlig maktutövning, och därmed brott mot de mänskliga rättigheterna och vad som utgör vanlig kriminalitet. I många fall saknas ett fungerande rättsväsende som kan utreda och beivra brott. I andra fall väljer företrädare för rättsväsendet att avstå från rättsliga åtgärder på grund av gärningsmannens politiska kontakter eller dennes etniska tillhörighet eller stamtillhörighet.

Till de tidigare problemen med kriminalitet har lagts ett ökande hot från talibanrörelsen och risken att hamna i skottlinjen mellan talibangerillan och de internationella säkerhetsstyrkorna. Över 4000 personer har förlorat livet i strider och i attentat under 2006. Tidvis har tiotusentalet människor tvingats fly från de oroligaste områdena i södra delarna av landet. Flertalet har dock stannat kvar i regionen.

Krigsherrarnas privatarméer och andra beväpnade grupper blandar sig i och försvårar för det polisarbete som mödosamt håller på att byggas upp. Idag ingår ungefär 50 000 poliser i den nya afghanska nationella poliskåren. Många av dem har tidigare tjänstgjort i milisförbanden och saknar den utbildning som behövs. Detta gäller i än högre grad för den förstärkningspolis (*auxiliary police*) som nu rekryteras till fem provinser i syd och sydost. Uppbyggnaden av det nationella polisväsendet undergrävs ofta av att polisen i provinserna också formellt underställs krigsherrar, som av presidenten utnämns till polischefer. För att undvika detta har ett system etablerats för att granska utnämningarna

inom polisväsendet. Vissa förbättringar har skett men större framsteg låter fortfarande vänta på sig. Polisen klarar ofta inte att skydda befolkningen mot hot eller våld från talibangerillan. Ofta kan den inte upprätthålla säkerhet och ordning i de områden där beväpnade grupper är aktiva. Den har inte heller resurser eller makt nog att konfrontera dessa irreguljära grupper. Någon förbättring av säkerhetsläget på kort eller medellång sikt är inte att vänta.

Med stöd av det internationella samfundet började afghanska myndigheter under 2005 att avvärpa de uppskattningsvis 130 000 personer som då ingick i beväpnade grupper utanför regeringens kontroll. På grund av kopplingar mellan de illegala grupperna och politiska grupperingar i Kabul har detta arbete gått mycket långsamt. I takt med att säkerhetsläget försämrats under år 2006 har denna process så gott som avstannat.

För de frihetsberövade i statliga fängelser och häkten är situationen dålig. Information finns att gripna dött under förhör. Gripna, häktade och dömda delar i många fall celler. Enligt Amnesty International saknas också på många ställen separata avdelningar för minderåriga och kvinnor. Detta innebär en stor utsatthet för dessa grupper. I kvinnornas fall innebär det också att lokalsamhället efter frisläppandet nedvärderar dem då de varit i manligt sällskap utan beskydd. Kvinnliga fångar har ibland sina barn med sig i fängelset. Fängelsestandarden i landet uppnår inte FN:s minimikrav.

Flertalet kvinnor i afghanska fängelser har dömts för så kallade moraliska brott enligt *sharia*. Kvinnors fängelsevillkor är ofta något bättre än mäns, men deras möjlighet till återintegrering i samhället efter frisläppandet är däremot närmast obefintlig. Många fruktar för sina liv. Utan familj är en kvinna i Afghanistan skyddslös, varför det normalt inte heller är möjligt för en kvinna att starta ett nytt liv genom att flytta till någon annan stad eller by. För många kvinnor återstår inget annat än tiggeri, prostitution eller ett liv i *maraston*, ett slags fattighus där de fattigaste samsas med mentalt sjuka, handikappade och narkomaner. Tidigare satt folket i *maraston* kedjade, men idag är situationen där något bättre.

I de fall kvinnofängelser saknas hålls ofta kvinnor anklagade för brott i privata häkten, oftast i byäldstens hus, där det förekommer att de behandlas som fångar och tvingas att arbeta för familjen.

4. Dödsstraff

Dödsstraff förekommer i Afghanistan i enlighet med den nya konstitutionen och 1976 års brottsbalk.

Även islamisk *budood*-rätt stipulerar dödsstraff för bland annat mord, apostasi (avfall från islam genom konvertering till annan religion), äktenskapsbrott och

våldtäkt utanför äktenskapets ramar. *Hudood*-rätten tillämpas till stor del även i fall då den inte överensstämmer med det formella juridiska systemet.

Minst nio personer dömdes till döden år 2004 och minst 21 personer under år 2005. Den senast rapporterade avrättningen skedde år i hemlighet år 2004 (Abdullah Shah). Statistik saknas om antalet dödsdomar under år 2006.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Krigsherrar och lokala befattningshavare fortsätter att hålla sig med privata fängelser där personer hålls fängslade, inte sällan med anledning av marktvister. Enligt rapporter förekommer tortyr i dessa fängelser. Enligt den afghanska kommissionen för mänskliga rättigheter har regeringen stängt ett fyrtiotal fängelser under de senaste åren men problemet kvarstår.

Den amerikanskledda koalitionen har, i samarbete med afghanska myndigheter, fortsatt att söka efter personer som misstänks samarbeta med al-Qaida eller andra militanta grupper. Flera människorättsorganisationer, liksom FN, har riktat klagomål mot att koalitionen inom ramen för dessa insatser på lösa grunder gripit personer misstänkta för att vara inblandade i terrorism. En stor del av fångarna på Guantánamo-basen har frihetsberövats i Afghanistan. Koalitionen har också fängelser i Afghanistan. Den folkrättsliga statusen för flertalet av dessa personer är fortsatt oklar. Ett stort antal personer som av koalitionen klassificerats som *enemy combatants* har frihetsberövats på obestämd tid utan rätt att få sin folkrättsliga status prövad av domstol. Personer som har gripits av koalitionen och senare släppts, har berättat om missförhållanden under tiden i fängelset, till exempel långa tider i isolering eller utan sömn, påtvingad nakenhet samt stöld av egendom. Andra anklagelser som framförts mot koalitionen omfattar misshandel, hemfridsbrott och tortyr.

Under år 2006 har den internationella säkerhetsstyrkan ISAF utvidgat sitt ansvarsområde till att omfatta hela Afghanistan, vilket har inneburit att koalitionen roll har minskats. Den internationella styrkans närvaro grundar sig på ett mandat från FN:s säkerhetsråd och stöds också av den afghanska regeringen. ISAF:s uppgift är att assistera den afghanska regeringen i dess upprätthållande av säkerheten i landet. Styrkan har inget polisiärt mandat eller egna fängelser. Kritik har i afghanska media riktats mot ISAF i samband med stridigheter orsakat förluster bland civila, något som man menat kunnat undvikas om större försiktighet iakttagits.

Den afghanska säkerhetstjänsten NSD fortsätter att driva arrestlokaler och häkten utan tillräcklig löpande juridisk övervakning samt utan att ge Internationella Rödakorskommittén rätt till tillträde.

Medan det inte finns några formella juridiska hinder som begränsar den personliga friheten, är de sociala och kulturella hindren närmast oöverstigliga, något som regeringen ännu inte gjort mycket åt. Majoriteten av Afghanistans kvinnor är av sociala och kulturella normer dömda till något som närmast kan liknas vid livslång husarrest. Kvinnor kan enligt traditionen inte bege sig någonstans utanför hemmet utan makens eller faderns tillstånd. Situationen är något bättre för medelklassen i städerna.

Det finns inga formella reserestriktioner i Afghanistan, utan rätten att fritt resa inom landet och utomlands garanteras i konstitutionen. För att en kvinna ska kunna resa krävs emellertid i praktiken att hon eskorteras av en nära manlig, eller i vissa enstaka fall en kvinnlig, anhörig, en så kallad *mabram*.

Att få ut ett pass är en något omständlig byråkratisk process, men inte omöjligt. Processen kan påskyndas av goda kontakter eller mutor.

6. Rättssäkerhet och rättstatsprincipen

Trots de senaste årens utbildnings- och infrastruktursatsningar samt lagstiftningsarbete förblir Afghanistan i de flesta avseenden ett rättslöst land. Avsaknaden av ett fungerande rättssystem omöjliggör en oberoende och opartisk rättsskipning och någon rättssäkerhet i gängse mening finns inte. Lagar i konventionell mening finns, men kunskapen om dem är begränsade.

Transparensen i den juridiska processen har stora brister. Många domare och åklagare saknar formell juridisk utbildning. Gällande processlagstiftning följs sällan vid undersökningar, gripanden, rättegångar med mera. Korruptionen är utbredd och kontakter med makthavare, liksom egen militär eller ekonomisk makt, utgör närmast garantier för strafffrihet. Dessa förhållanden, frånvaron av starka statliga institutioner liksom frånvaron av en säker miljö för domstolar, juridisk personal, vittnen och brottsoffer bidrar också till att underminera rättssystemets kapacitet.

Under 2006 har dock vissa förbättringar skett på den centrala nivån. Bland annat har Högsta domstolen fått en mer professionell sammansättning och dominansen av präster (mullor) har minskat. Även riksåklagarämbetet har fått ett nytt ledarskap och ett tydligt mandat att ta i tu med korruptionen, som är utbredd i alla delar av förvaltningen.

Dessa reformer har hittills tyvärr bara berört den centrala nivån. På lägre nivå, i provinser och distrikt, där flertalet mål avgörs och de flesta övergreppen sker har några effektiva åtgärder ännu inte vidtagits. Behovet av strukturella reformer av det juridiska systemet är därför fortsatt stort. Fler kvalificerade tjänstemän och en fungerande administrativ och fysisk infrastruktur är

förutsättningar för att kunna driva de juridiska processerna rättvist och effektivt. Befolkningens förtroende för de rättsvårdande institutionerna är lågt.

Vid sidan av det vanliga juridiska systemet finns ett parallellt islamiskt rättssystem baserat på *sharia*. Därtill tillämpas sedvanerätt (i praktiken ofta en blandning av sedvanerätt och *sharia*), som inte utgör del av det formella rättssystemet. Särskilt inom straff- och familjerättens område genomförs rättsprocesser i enlighet med islamiska principer på ett godtyckligt sätt.

Även i materiellt hänseende finns stora brister i det afghanska rättssystemet. Tolkningen av *sharia* varierar i olika delar av landet och influeras av regionala varianter av oskriven sedvanerätt. Varje klan har sin egen tolkning av sedvanerätten och de flesta dispyter inom klanen eller byn löses av en lokal *jirga* (råd) som består av byåldersmän och andra som utses på grundval av sin ställning i stammen. Innehållet i gällande rätt är därför inte lätt att fastställa på förhand och resultatet blir ofta domslut som saknar förankring i såväl *sharia* som den formella lagen. I sista hand är det inte sällan lokala krigsherrar som avgör utgången av en rättsprocess.

Kvinnors möjlighet att få sin sak prövad i domstol är avsevärt sämre än mäns.

Enskilda medborgare kan anmäla brott mot de mänskliga rättigheterna till *Afghanistan Independent Human Rights Commission* (AIHRC), landets centrala offentliga organisation för de mänskliga rättigheterna. Kommissionen tar emot klagomål från allmänheten och försöker lösa dem genom förhandlingar, domstolsprocesser och klagomål riktade mot regeringen.

7. Straffrihet

Under decennier av krig har det rått straffrihet även för de grövsta brotten mot de mänskliga rättigheterna. Denna kultur lever i stor utsträckning vidare. Diskussionerna handlar dels om hur man ska förhålla sig till de brott som begåtts under decennier av krig, dels till de brott som begåtts sedan inrättandet av en övergångsregering och därefter, inklusive de brott som fortfarande ostraffat begås.

Frågan om hur man ska förhålla sig till krigsårens brott är ytterst känslig. Många av de utpekade krigsförbrytarna återfinns idag i ledande positioner i samhället - i regeringsställning, som regionala eller lokala makthavare, som polischefer eller i det nyvalda parlamentet.

Den afghanska människorättskommissionen presenterade i januari 2005 skriften *A Call for Justice*, en utredning av hur afghanerna själva tycker att man ska förhålla sig till de övergrepp som begåtts under krigen. Utredningen

innehöll en rad rekommendationer om hur man skulle kunna gå vidare i processen. Rapporten visade att många afghaner var angelägna om att de utpekade krigsförbrytarna skulle flyttas från sina nuvarande maktpositioner. Många stödde också idén att ställa de ansvariga inför rätta.

I det ramdokument som antogs vid en internationell konferens i London i januari 2006 om Afghanistans framtid, *Afghanistan Compact*, lades en treårig frist fast för att anta en plan om försoningsfrågor. Trots detta har framstegen i praktiken uteblivit. I avvägningen mellan att upprätthålla stabiliteten i landet och att ta itu med personer misstänkta för brott mot mänskligheten och de mänskliga rättigheterna har presidenten regelmässigt prioriterat det förra. Regeringens utnämningsspolitik reser frågetecken kring presidentens avsikt att sträva efter en god samhällsstyrning och förbättringar på MR-området. Flertalet utnämningar har fortsatt inneburit att personer med tvivelaktigt förflutet och med bristande kapacitet flyttats runt mellan olika positioner.

Så kallade hedersmord - då en kvinna mördas av sina släktingar för att hon anses ha vanärat dem - förekommer. Trots anmälningar och påstötningar visar myndigheterna liten vilja att utreda sådana mord.

8. Yttrande-, tryck-, mötes- förenings- och religionsfrihet m.m.

Den nya konstitutionen fastslår att yttrandefriheten är oinskränkt men i praktiken förblir den beskuren. Inte minst är allt som kan tolkas som kritik av islam känsligt. Missionsverksamhet för andra religioner än islam är förbjuden.

Endast runt 20 procent av befolkningen bedöms vara läskunnig, med följd att tryckta media inte har någon större spridning. Ändå finns det gott om tidningar och tidskrifter, framför allt i Kabul. Även om förbättringar skett, inte minst sedan talibanregimens fall, vore det missvisande att säga att media är fria i Afghanistan. Censur förekommer visserligen inte i formell mening, men försök förekommer och det finns en betydande känslighet för vad som kan uppfattas skada nationella intressen. Det finns också en påtaglig känslighet mot allt som kan anses sprida omoral eller oislamiska budskap.

Däremot förekommer inga restriktioner mot att ta in tidningar i landet. Internetkaféer finns i Kabul och kabel-tv är tillåtet, trots upprepade försök från landets mullor att bannlysa vissa av dem. Den utbredda fattigdomen utgör det kanske största hindret för afghaner som vill ta del av information från andra än inhemska källor.

Progressiva media har fortsatt att utsättas för hot från fundamentalistiska grupper. I maj 2005 mördades en kvinnlig presentatör för ett musikprogram i tv-kanalen TOLO. En medpresentatör fick fly utomlands efter dödshot. I ett

annat uppmärksammat fall under 2005 dömdes redaktören för en kvinno-tidskrift till två års fängelse för blasfemi i en rättsprocess som inte följde gällande procedurer. Genom den professionalisering som under år 2006 har skett av Högsta domstolen får risken antas ha minskat något för offentliga ingrepp i yttrandefriheten på grund av moraliska eller religiösa skäl.

Samtidigt finns det tecken på att trycket på media från regeringshåll hårdnat i takt med att säkerhetsläget har försämrats under året. Bland annat stod den nationella säkerhetstjänsten NSD i juni 2006 för ett flagrant övergrepp då man distribuerade brev till media som innehöll en rad restriktioner om hur säkerhetsläget, de extremistiska gruppernas attentat och säkerhetsstyrkornas arbete borde presenteras i nyheterna. Regeringen tog dock snabbt avstånd från NSD:s initiativ och det finns inte anledning att tro att brevet haft någon inverkan på medieklimatet. Media fortsätter att rapportera utförligt om säkerhetsläget; inte sällan mer alarmistiskt än det finns fog för.

Afghanistan hamnar på plats nummer 130 av 177 listade länder i Reportrar utan gränser ranking av pressfrihet under 2006. Undersökningen väger dock också in övergrepp som begås av upprorsrörelser, påtryckargrupper och andra icke-statliga aktörer. Placeringen motsvarar resultatet under föregående år.

Enligt konstitutionen är islam Afghanistans officiella religion. Omkring 99 procent av befolkningen är muslimer. Majoriteten (ungefär 85 procent) är sunnimuslimer, övriga shiamuslimer. Den shiamuslimska hazara-befolkningen har genom historien utsatts för systematisk diskriminering. Minoriteten av ismaeliter och de små grupperna av hinduer och sikher i Afghanistan uppges också utsättas för diskriminering.

I Afghanistan råder inte religionsfrihet. Icke-muslimer garanteras visserligen rätten att fritt utöva sin religion inom ramarna för vad som kan tolereras med hänsyn till ”allmän sedlighet och allmän ordning”. Missionerande verksamhet tillåts inte och muslimer tillåts inte heller konvertera till andra religioner. Enligt *sharia* är apostasi ett brott som bestraffas med döden. Ett fall som rönt stor uppmärksamhet var fallet med Abdul Rahman som i mars 2006 åtalades för att fjorton år tidigare ha konverterat till kristendomen. Även om Rahman så småningom frigavs, då han bedömdes vara icke tillräknelig, visade händelsen på en afghansk oförmåga att på djupet hantera konflikten mellan traditionella tolkningar av religiösa påbud och krav på mänskliga rättigheter.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Afghanistan saknar ännu en fungerande centralmakt. Den centrala förvaltningen har förstärkts men är ännu svag och med ett otillräckligt inflytande i provinserna. Den lokala förvaltningen är på en embryonal nivå och måste ofta konkurrera med lokala krigsherrar och stamledare som har behållit

ett stort inflytande genom såväl formella som informella maktstrukturer. Snarare än att marginaliseras har vissa krigsherrar via den politiska processen legitimerat och befäst sitt inflytande. De insatser som gjorts för att förbättra utnämningsspolitiken, professionalisera förvaltningen och ersätta korrumpierade provinsguvernörer med dugliga ämbetsmän har hittills varit otillräckliga.

För första gången sedan 1960-talet gick Afghanistans befolkning i september 2005 till valurnorna för att välja representanter till landets parlament och provinssförsamlingar. Regeringsfientliga grupperingar, bland annat talibanrörelsen, gjorde försök att störa förberedelserna och genomförandet av valet, men misslyckades. Valen var den sista punkten i uppföljningen av det avtal om Afghanistans politiska framtid som ingicks i Bonn i december 2001. Bonnavalet utgjorde den grundläggande planen för demokratisering och återuppbyggnad av Afghanistan under de första fyra åren efter talibanrörelsens fall och reglerade bland annat hur en ny konstitution skulle antas, att en kommission för mänskliga rättigheter skulle inrättas samt när de olika valen senast skulle genomföras.

Att man inte lyckats hindra krigsherrar att kandidera måste betraktas som valets största misslyckande. Då konstitutionen föreskriver att endast personer dömda för krigsbrott kan utestängas från att kandidera inkluderade listan nästan varje namnkunnig krigsherre och knarkbaron. Den process som skulle borga för att personer med kopplingar till illegala väpnade grupper ändå skulle diskvalificeras, lyckades endast utesluta ett 30-tal kandidater på dessa grunder. Efter valet återfinns därför en rad misstänkta krigsförbrytare också bland parlamentets ledamöter.

Det valsysteem som tillämpades 2005 byggde på val av enskilda personer istället för av partier och att över 5 700 personer kandiderade vittnade om ett stort intresse och en politisk pluralism. [Systemet med *a single non-transferable vote* innebar dock samtidigt svårigheter för väljarna att veta vilken politik de egentligen röstade för.](#) Denna särart har också bidragit till att parlamentet, som under 2006 har påbörjat sitt praktiska arbete, har varit politiskt fragmenterat och utan klara majoritetsgrupperingar. Endast ett fåtal partigrupper har ännu bildats i parlamentet.

Trots dessa brister har det nya parlamentet under 2006 redan spelat en positiv roll genom att bredda den politiska debatten i Afghanistan, fungera som en kanal för det missnöje som finns i många delar av landet, samt att agera som konstitutionell motvikt till den starka presidentmakten.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Afghanistan är ett av världens fattigaste länder och att tala om rätten till arbete är knappast meningsfullt. Mer än 20 års krig har ödelagt landet på resurser, infrastruktur, humankapital och allt annat som krävs för att normala ekonomiska aktiviteter ska kunna fungera.

Kvinnors rätt till arbete är på grund av rådande samhällsuppfattningar än mer beskurna. Deras arbetsmöjligheter begränsas också av att de systematiskt diskrimineras och av att de i högre utsträckning än män är analfabeter och saknar utbildning.

Vid sidan av jordbruk för självförsörjning, som sysselsätter de flesta människor i Afghanistan, står sannolikt den kriminaliserade ekonomin för den största andelen arbetstillfällen. Narkotikaproduktionen uppskattas ensam svara för ca 60 procent av landets BNP. Cirka tio procent av befolkningen är involverad i opiumproduktionen. För bönderna är opiumvallmon, som sedan kan förädlas till morfin eller heroin, den i särklass mest lönsamma grödan. Många bönder är för fattiga för att handla annat utsäde och har ingen möjlighet att låna pengar annat än från knarkbaronerna. Individer med höga poster i förvaltningen eller rättsväsendet utpekas ofta som inblandade i narkotikahanteringen. Förutom alla andra negativa effekter är en allvarlig konsekvens av narkotikahanteringen att den stör prismetakismerna i den lagliga delen av ekonomin. Detta försvårar investeringar och hindrar tillväxt.

Det försämrade säkerhetsläget är ett annat viktigt hinder för att människor kommer i arbete. Under år 2005 kunde endast ca 30 procent av de pengar som avsatts för projekt i Afghanistan användas. Den bristande säkerheten var jämte den svaga administrativa kapaciteten den viktigaste orsaken till detta. I stora delar av södra och östra Afghanistan kan halva kostnaden för ett projekt gå åt till att upprätthålla säkerhet. Samtidigt anger många afghaner att bristen på reguljära lönearbeten är ett viktigt skäl till att unga män låter sig rekryteras av talibangerillan.

Till de större lagliga arbetsgivarna räknas de många internationella hjälpororganisationer som finns i landet. Svenska Afghanistankommittén (SAK) är med sina ca 10 000 afghanska anställda den största utländska enskilda organisationen i landet.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Afghanistans hälsosektor fungerar dåligt. Bristerna är enorma. Det råder brist på läkare, sjukhus, mediciner och nödvändig utrustning. Spädbarnsdödligheten är världens högsta med ett genomsnitt på 165 avlidna barn av tusen födda. Mer än var fjärde barn upplever inte sin femårsdag. Den beräknade medellivslängden bedömdes år 2004 vara mellan 42 och 46 år.

Kvinnors tillgång till hälsovård är generellt sämre än mäns och på landsbygden saknar de ofta helt tillgång till sjukvård. Barnmorskor eller annan sjukvårdsutbildad personal bedöms bara biträda vid 13 procent av förlossningarna. En afghansk kvinna löper 60 gånger högre risk än en kvinna i ett i-land att dö av graviditetsrelaterade komplikationer. Mellan 1,5 och 2 procent av mödrarna dör vid varje förlossning. Bristen på kvinnliga läkare på landsbygden bidrar till detta, då det anses uteslutet att manliga läkare behandlar gynekologiska och förlossningspatienter.

12. Rätten till utbildning

Enligt konstitutionen har alla afghaner rätt till utbildning. Verkligheten är dock den att bristen på resurser gör att både flickor och pojkar endast i begränsad utsträckning har tillgång till fullgoda utbildningsalternativ. Efter omfattande utbildningsinsatser beräknades 2005 ungefär två tredjedelar av pojkarna och ca två femtedelar av flickorna gå i skola.

På grund av hot och attentat från talibanrörelsen förefaller trenden med ökande skolgång ha vänts under 2006. Enligt en rapport från Human Rights Watch skedde mer än 200 attacker mot skolväsendet under 2005 och första halvåret 2006. Under samma period mördades sjutton lärare och skolledare. Enligt den afghanska regeringen stod i mars 2006 ungefär 100 000 barn som föregående år gick i skola utan utbildning. Situationen har därefter försämrats. AIHRC uppskattar att talibanerna hittills under 2006 har bränt eller förstört cirka 200 skolor. Hur många ytterligare skolor som har stängts då föräldrarna inte törs sända sina barn dit på grund av hot är okänt.

Talibanregimens formella förbud mot flickors utbildning har bytts mot positiv särbehandling. I konstitutionen föreskrivs att staten ska utarbeta ett program för att aktivt stödja kvinnors utbildning. Konservativa värderingar påverkar dock fortfarande i hög grad flickors möjligheter till skolgång. Även den bristande säkerheten påverkar skolgången negativt. Många väljer att hålla sina barn hemma av säkerhetsskäl. Att flickor av sina familjer tillåts vidareutbilda sig efter grundskolan är fortfarande ovanligt och på landsbygden förekommer detta mycket sällan. Afghanistan fortsätter därför att ha bland världens lägsta andel flickor på gymnasienivå - mindre än tio procent.

Analfabetismen är mycket utbredd. Läskunnigheten för vuxna kvinnor till 12 procent och för vuxna män drygt 40 procent.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

En ökad handel - laglig och olaglig - och det internationella utvecklingsbiståndet har lett till viss ekonomisk utveckling, men Afghanistan är fortfarande ett av världens absolut fattigaste länder.

Krig och skövling har gjort levnadsförhållandena i landet ytterst svåra. Ett fåtal lever i välmåga men majoriteten av landets befolkning lider nöd och lever under svåra och primitiva förhållanden, utan tillfredsställande boende eller tillgång till rent vatten och elektricitet. Under 2006 har stora delar av landet dessutom drabbats av en torka som beskattat kreatursbesättningarna och minskat avkastningen i jordbruket. Många människor överväger därför att flytta inom landet, vilket i så fall kommer att innebära ytterligare påfrestningar.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Många rent juridiska framsteg har gjorts för kvinnans ställning sedan talibanstyrets fall. Den nya afghanska konstitutionen från januari 2004 stipulerar till exempel att kvinnor och män har samma rättigheter. Framstegen har dock fått endast begränsat genomslag i praktisk verklighet. Afghanistan har en lång väg att gå innan kvinnor kan åtnjuta de mest grundläggande rättigheterna. Det finns inget program för hur framstegen i lagstiftningen ska omsättas i praktiken och det bristfälliga rättsystemet saknar mekanismer för att försvara kvinnors rättigheter. De flesta kvinnor är inte medvetna om sina rättigheter. Många kvinnoorganisationer är främst inriktade på utbildning. Att hitta kvinnorrättsaktivister i det extremt patriarkala afghanska samhället är svårt. Endast ett fåtal förmår engagera sig.

Det mest positiva inslaget i utvecklingen under de senaste åren är att kvinnorna deltar allt mer i det politiska livet. Omkring tolv procent av kandidaterna till parlamentet och åtta procent av kandidaterna till provinsråden var kvinnor. I parlamentet var 26 procent av platserna vikta för kvinnor, men flera kom in av egen kraft utanför kvoteringsystemet, trots betydande problem med säkerhet och med att hitta finansiering av kampanjerna. Med dessa val har därför de afghanska kvinnorna tagit ett avgörande steg in i det offentliga rummet. Cirka 40 procent av de röstande var kvinnor. Hur många av dem som kände sig fria att självständigt besluta hur de skulle rösta är inte känt, men oavsett var det kvinnliga deltagande i valet ett viktigt steg framåt för att uppnå kvinnlig delaktighet i de politiska processerna.

Katalogen av övergrepp mot kvinnor kan göras lång: våld och sexuella övergrepp i hemmet, tvångsäktenskap, barnäktenskap, människohandel, slavliknande förhållanden, systematisk diskriminering för att nämna några. Traditionella värderingar och en patriarkal samhällssyn gör att kvinnor i stor

utsträckning förvisas till att framleva sina liv inom hemmets väggar. Situationen varierar dock från område till område och mellan stad och landsbygd. Det Under talibanregimen fanns ett förbud mot att kvinnor förvärvsarbetade. Det förbudet har hävts, men i praktiken har inga större förändringar skett ännu och det finns få förvärvsarbetande kvinnor. Den allt sämre säkerhetssituationen har enligt AIHRC medfört att färre kvinnor under 2006 vistas utanför hemmet. Att arbeta eller besöka basaren anses helt enkelt för farligt för kvinnor. Denna utveckling är nära kopplad till talibanrörelsens utbredning.

Våldet mot kvinnor är utbrett. Förekomsten av våldtäkter, olika former av kvinnomisshandel, hedersmord, misshandel i form av "brännskador", försvinnanden, kidnappningar med mera är omfattande. Kvinnomördare går oftast fria. Våldtäkter är svåra att dokumentera på grund av det sociala stigma som de omges av. Om den av kvinnan utpekade våldtäktsmannen inte fälls, kan kvinnan själv komma att ställas inför rätta för utomäktenskapliga förbindelser - ett brott enligt *sharia*. Våldtäkt inom äktenskapet betraktas inte som ett brott.

Den informella rättsskipningen, som bygger på olika kulturella seder och som till skillnad från den formella ofta omsätts i praktiken, har ett enormt inflytande på afghanska kvinnor. Seden att rivaliserande klaner använder kvinnor och flickor som kompensation i samband med uppgörelser, eller för att reglera skulder av olika slag, har återuppstått efter talibanregimens fall. Exempelvis kan ett mord sonas med att den drabbades familj tilldelas en dotter från förövarens familj. Då överlämnandet inte i första hand sker i syfte att försonas, utan för att vanhedra förövarens familj, hålls dessa flickor och kvinnor under slavliknande förhållanden i det nya hushållet.

Det finns inte längre någon lag som tvingar kvinnor att skylla sig med en så kallad *burqa*, men den förblir traditionell klädsel för kvinnor från konservativa eller traditionsbundna familjer, alltså för majoriteten. Också det sociala trycket påverkar - inte ens en liberal familj vågar alltid låta familjens kvinnor gå ut utan *burqa*. Många kvinnor ser sig inte minst av säkerhetsskäl tvingade att bära denna klädsel.

Den stora majoriteten av kvinnor i fängelse är frihetsberövade på grund av anklagelser om utomäktenskapliga förbindelser.

15. Barns rättigheter

I ett land där livsvillkoren är närmast skoningslösa för alla, är de afghanska barnen oerhört utsatta. Decennier av krig har resulterat i flera generationer av barn som aldrig upplevt någon trygghet och aldrig fått någon utbildning.

Barnadödligheten är enligt Unicef den högsta i världen och 20 procent av barnen dör före fem års ålder.

Barnarbete är vanligt förekommande. Barn arbetar ofta från och med sex års ålder med allehanda uppgifter, bland annat väver de mattor, vaktar djur, hjälper till i hemmet eller samlar ved.

Ett fåtal minderåriga uppges sitta fängslade. Den oberoende afghanska MR-kommissionen (AIHRC) har under 2006 arbetat på att få tillstånd en höjning av straffbarhetsåldern från nuvarande nio år till i vart fall 14 år för i enlighet med barnkonventionens mål. Underhuset antog en höjning till 18 år för pojkar och 17 år för flickor, men förslaget är för närvarande blockerat i senaten.

Sexuell exploatering liksom handel med barn för såväl tvångsarbete som för sexuella ändamål förekommer. Några uppmärksammade fall där barn blivit offer för människohandel har lett till att en kommission för handel med barn har satts upp inom arbetsministeriet.

Barnsoldater förekom på alla sidor under inbördeskriget och ungdomar under 18 år ingår fortfarande i olika milisförband runt om i landet, liksom i talibanrörelsen. Afghanistan uppges ha fler minor per capita än något annat land i världen och barn löper en särskild risk att skadas eller dödas av landminor och oexploderad ammunition.

Lagen föreskriver att flickor måste vara 16 år och pojkar 18 år för att ingå äktenskap, men i praktiken varierar det. Ansiktsbehåring ses som ett tecken på att en pojke uppnått mogen ålder för att gifta sig. Pojkar och flickor tvingas gifta sig med någon som familjen valt åt dem. Barnäktenskap är vanligt förekommande och flickor så unga som sju år lovas ibland bort till män som kan vara 30-40 år äldre än de själva. Enligt en studie som det afghanska kvinnoministeriet och en afghansk kvinnoorganisation gjort, gifts ca 57 procent av de afghanska flickorna bort innan de fyllt 16 år. Änkor tillåts endast att gifta om sig om den tilltänkte är den avlidne makens bror eller kusin.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urbefolkningar

Det finns mer än tjugo olika etniska grupper i Afghanistan, varav den största är pashtunerna. Andra större etniska grupper är tadjjiker, uzbeker och hazaras medan de mindre minoriteterna inkluderar aimaqer, turkmener, balocher samt farsiwaner och nuristaner. Traditionellt har landet styrts av pashtunsk härskare. Talibanrörelsen var en i huvudsak pashtunsk rörelse.

Frågan om landets etniska sammansättning är politisk känslig. Parterna till Bonn-avtalet bad FN att skyndsamt genomföra en folkräkning. Folkräkningen är ännu långt ifrån klar, men man har genomfört en preliminär folkuppskattning som ett första led.

Det vore missvisande att hävda att staten explicit sanktionerar diskriminering av etniska eller religiösa minoriteter, men få praktiska åtgärder vidtas för att förhindra den. I praktiken skiftar diskrimineringen av etniska och/eller religiösa grupper från område till område beroende på lokala sedvänjor. Generellt kan dock sägas att hazarabefolkningen, som ingår i landets shiamuslimska del, diskrimineras av landets övriga, sunnimuslimska befolkning.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Öppen homosexualitet förekommer inte och homosexuella samlag är förbjudna enligt sharia. Det finns inget rättsligt skydd för homosexuella. Homosexuellt umgänge mellan män har i praktiken kommit att accepteras, även om detta inte erkänns officiellt.

18. Flyktingars rättigheter

Åren av konflikter tvingade ungefär sex miljoner afghaner på flykt utomlands, medan uppskattningsvis 1,4 miljoner blev internflyktingar. Talibanregimens fall och den efterföljande fredsprocessen har lett till en stor flyktingåtervandring, framför allt från Pakistan och Iran, där attityden mot flyktingarna har hårdnat. Ungefär fyra miljoner flyktingar har till dags dato återvänt.

Överenskommelser mellan de pakistanska respektive iranska myndigheterna och UNHCR har lett till ett organiserat program för frivillig repatriering. Deporteringar har också förekommit från båda länderna. Under 2006 har återvandringen accelererat, särskilt från Iran. I samarbete med UNHCR har Pakistan under 2006 beslutat att registrera och utfärda ID-kort till den afghanska befolkning som fortfarande finns i landet.

Även EU har lanserat ett pilotprojekt för återvändande - *Return, Reception, Reintegration of Afghan Nationals in Afghanistan* (RANA). I programmet ingår assistans vid ankomsten till Afghanistan för såväl frivilligt återvändande som avvisade asylsökande. Sverige har hittills inte deltagit i RANA.

Ett stort problem för de återvändande flyktingarna är möjligheten till försörjning. Ett annat stort problem är konflikter om egendom, som aktualiseras av återvändandet. T ex kan en familj med sex barn som flydde landet för 15 år sedan och lämnade efter sig ett hus nu inkludera sex familjer, som alla gör anspråk på samma egendom.

Afghanistan har inte tillträtt 1951 års flyktingkonvention.

19. Funktionshindrades rättigheter

De afghanska myndigheternas resurser för att tillgodose funktionshindrades särskilda behov är små och de riktade åtgärder som görs utförs främst av inhemska och utländska enskilda organisationer, FN och Röda korset.

Miljontals minor ligger kvar i marken sedan krigsåren och dessa fortsätter skörda offer. FN samordnar ett stort minröjningsprogram och utbildning om riskerna med minor. Internationella hjälporganisationer bistår de drabbade med proteser, medicin och rehabilitering.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Bland de internationella organisationer som är verksamma på MR-området i Afghanistan märks särskilt den New York-baserade *Human Rights Watch*.

En rad afghanska organisationer är också på olika sätt aktiva i arbetet för mänskliga rättigheter: bland annat *Afghan Professional Alliance for Minority Rights*, *Cooperation Center for Afghanistan*, *Afghan Women Lawyers and Professional Association* samt en afghansk avdelning av *International Human Rights Law Group*. Efter att länge ha varit i en utsatt ställning är det civila samhället i Afghanistan dock jämförelsevis svagt. Den offentliga oberoende afghanska MR-kommissionen (AIHRC) har också attraherat mycket av den MR-kompetens som finns i landet.

AIHRC är den centrala organisationen för mänskliga rättigheter i Afghanistan, med huvudkontor i Kabul och satellitkontor i alla större regionala centra. Kommissionens är ett offentligt organ vars konstitutionella mandat är att övervaka situationen, undersöka brott och stödja nationella institutioner i utvecklingen mot respekt för mänskliga rättigheter. AIHRC har elva kommissionärer och ungefär 400 anställda och har med åren växt till en stark organisation som kännetecknas av integritet och professionalism, om än med regionala skillnader vad gäller kapacitet.

I sin ombudsmannaliknade roll tar Kommissionen emot klagomål från allmänheten och försöker lösa dem genom förhandlingar, domstolsprocesser och klagomål riktade mot regeringen. Kommissionen publicerar också årligen flera rapporter och uttalanden om MR-situationen och medverkar i lagstiftningsprocessen genom dialog med ministerierna och lobbying i parlamentet. De flesta afghanska myndigheter och tjänstemän förefaller så långt de kan efterkomma Kommissionens önskemål, om inte av någon djup

respekt för mänskliga rättigheter, så åtminstone för att undvika onödiga politiska problem.

AIHRC utsätts regelbundet för påtryckningar och hot från mujaheddinledare och konservativa krafter i landet.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

FN:s sammanhållande organ för Afghanistan är *United Nations Assistance Mission in Afghanistan* (UNAMA) som leds av generalsekreterarens särskilde representant Thomas Koenigs. UNAMA:s mandat omfattar både politiska och biståndsinriktade uppgifter, inklusive samordning av det internationella samfundets insatser för humanitär hjälp och återuppbyggnad. En särskild rådgivare för mänskliga rättigheter ingår i UNAMA.

EU:s särskilde representant för Afghanistan, Francesc Vendrell, har ett kontor i Kabul som också hyser en rådgivare för mänskliga rättigheter och genusfrågor (jämsliddhet).

En rådgivande grupp för frågor rörande mänskliga rättigheter etablerades i februari 2003, bestående av representanter för regeringen, givarländer, FN-organ och AIHRC. Mänskliga rättigheter behandlas vidare integrerat i arbetet i det gemensamma organ, *Joint Coordination and Monitoring Board* (JCMB), som i januari 2006 etablerades för att samordna det internationella samfundets insatser.